

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ В СИСТЕМІ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ

Провідна роль у забезпеченні виконання державою функцій щодо регулювання економічних процесів належить податкам. Через податки, пільги і фінансові санкції, а також обов'язки й відповідальність, що виступають невід'ємною частиною системи оподаткування, держава висуває єдині вимоги до ефективного ведення господарства в країні. Тому в умовах сучасних євроінтеграційних процесів доцільним є розгляд питання про вдосконалення системи пільгового оподаткування, бо від цього залежить багато аспектів життя країни.

Податкова система України перебуває зараз на етапі кардинальних перетворень, значна увага приділяється створенню ефективної системи оподаткування, у зв'язку з чим актуальність даного питання є очевидним. Від механізму стягнення податків і застосування податкових пільг залежить формування доходної частини бюджету, а це, як відомо, основна фінансова база держави. Тому дослідження і аналіз функціонування системи податкових пільг особливо зараз в умовах складної економічної ситуації набуває великого значення.

Тема ефективності пільгового оподаткування та податкового регулювання економічних процесів не нова. Її дослідженню присвячували свої праці вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: В. Андрущенко, З. Варналія, В. Гейця, А. Дриги, Т. Єфименка, Я. Жаліла, Ю.Іванова, В. Карпової, А. Крисоватого, І. Луніної, І. Лютого, М. Петренка, А. Сменковського, А. Соколовської, Л. Тарангул, А. Тищенко, В. Тропіної, О. Миронової, В. Панскова, М. Романовського, Ф. Ханафєєва та інших.

Однак, тема стимулюючого впливу податків та податкових пільг на економічне зростання розроблена недостатньо. Це пов'язане з тим, що проблема систематизації та оптимізації податкових пільг в державі остаточно не вирішена і не набула свого відображення у відповідних законодавчих актах. Крім того, більшість авторів вказують на необхідність скасування пільг, не аналізуючи вплив діючих пільг на результати діяльності суб'єктів господарювання, що ними користуються. Тому проблема стимулювання економічного розвитку підприємств та держави в цілому саме за допомогою встановлення податкових пільг є актуальною і потребує додаткового розгляду.

За економічною сутністю надання податкових пільг є формою державного регулювання соціально-економічного розвитку держави, системного внутрішнього перерозподілу фінансових ресурсів між окремими суб'єктами господарювання. Згідно з даними Світового банку, податкові пільги мають низку позитивних та негативних властивостей. З одного боку, застосування податкових пільг породжує ряд негативних наслідків. Водночас за певних умов податкові пільги можуть бути економічно обґрунтованими і доцільними (див. табл. 1).

У чинному вітчизняному податковому законодавстві, як і в податковому законодавстві інших країн, податкова пільга має статус одного з елементів податку. Обмежена кількість публікацій із цього питання зумовлена низкою причин. В Україні це пов'язано насамперед із характером і змістом завдань, що необхідно було розв'язати під час розбудови незалежної держави і трансформації суспільних відносин. Становлення національної податкової системи акцентувало увагу науковців і практиків на її кількісних параметрах (склад, структура, ставки, податкове навантаження тощо) та питаннях пов'язаних із адмініструванням податків. Тривала системна криза та зумовлена нею нестача державних коштів знову ж таки спрямувала зусилля на пошук шляхів підвищення економічної ефективності податкової системи. І лише в останній час почали з'являтися статті, дисертаційні роботи, підручники, в яких автори звертають увагу на необхідність дослідження соціальної природи податків і врахування цього феномену як для оптимізації оподаткування, так і з метою використання податкових важелів у регулюванні соціальних процесів.

Вивчення вітчизняної практики реалізації і застосування системи пільгового оподаткування дасть можливість провести якісну оцінку їх функціонування та окреслити тенденції впливу податкових пільг на формування ресурсної бази бюджету. Для цього необхідно:

- провести моніторинг світового та вітчизняного досвіду у сфері пільгового оподаткування;
- визначити критерії вибору податкових пільг та на їх основі здійснити систематизацію ефективних та неефективних пільг;
- провести аналіз впливу застосування податкових пільг на суму податкових надходжень до державного та місцевого бюджетів;
- дослідити методи податкового стимулювання та сформувати оптимальний набір пільг для заохочення підприємницької діяльності;
- виробити напрями та конкретні заходи щодо вдосконалення питань пільгового оподаткування.

Таблиця 1

Перелік позитивних та негативних наслідків застосування податкових пільг

Переваги застосування податкових пільг	Недоліки застосування податкових пільг
можуть бути інструментом подолання економічних деформацій, спричинених провалами ринку, його неспроможністю забезпечити ефективний розподіл ресурсів в умовах обмеження конкуренції, зовнішніх ефектів і неповної інформації	вносить викривлення у розподіл ресурсів, створюючи переваги для одних видів економічної діяльності перед іншими і впливаючи тим самим на відносні ціни
можуть надаватися з метою нейтралізації негативних соціальних ефектів, спричинених справами окремих податків.	призводить до ускладнення податкового законодавства
Так, наслідками використання найбільш ефективної моделі ПДВ, якою є податок, що справляється за універсальною ставкою, є регресивний характер податку, пом'якшити який можна шляхом звільнення від оподаткування за пільговими ставками товарів першої необхідності. Такі пільги відповідають вимогам соціальної справедливості оподаткування. Однак, до їх застосування не має однозначного ставлення, зокрема, відсутність гарантій, що пільгами скористаються саме ті, на кого вони розраховані, і внаслідок цього будуть досягнуті цілі їх надання держава може зменшувати чи нейтралізувати деформації, породжені тим чи іншим податком, якщо деформації від застосування пільг є меншими, ніж деформації від стягнення податку. Зокрема, деформуючи вплив податків на заощадження та інвестиційні рішення платників можна зменшити за допомогою пільг з податку на прибуток, спрямованих на стимулювання заощаджень та інвестицій	зумовлює нерівномірний розподіл податкового тягаря і посилює, таким чином, несправедливість в оподаткуванні
	надає отримувачам пільг незалежно від ефективності їх господарської діяльності переваги у конкурентній боротьбі та спонукає тих економічних агентів, що позбавлені пільг, шукати інші способи зменшення податкових зобов'язань чи ухилятися від податків як єдиного способу покращення своїх позицій
	спричиняє збільшення адміністративних витрат, пов'язаних із контролем за дотриманням податкового законодавства
	сприяє ухиленню від сплати податків
	породжує ланцюгову реакцію боротьби інших економічних агентів за пільги, спонукаючи їх використовувати наявні ресурси не для підвищення ефективності господарювання, а для лобювання своїх інтересів в уряді та парламенті з метою отримання податкових пільг
	мають низьку адресність і виходять за межі початкових цілей їх надання

Варто також відмітити, що ефективність функціонування податкової системи залежить від належного нормативно-правового забезпечення, зокрема стабільного податкового законодавства. На сьогодні податки і податкові пільги відображаються у величезному за обсягом законодавчому акті – Податковому кодексі України. Значна кількість нормативно-правових актів і численні зміни, які неодноразово до них вносилися, часто призводили до неоднозначності окремих тлумачень, наявності неузгодженостей та суперечностей. В результаті, закони читались «з двох сторін». У цілому чинне законодавство передбачає більше 200 різновидів пільг зі сплати податків та інших обов'язкових платежів, до того ж в Україні визначено більше 40 вільних економічних зон з пільговим режимом оподаткування. Наявність такої кількості пільг призводить до податкового тиску на всі інші суб'єкти господарювання, які їх позбавлені, природно спричиняючи негатив. Таким чином, на нашу думку, першочергового значення набуває питання забезпечення відповідності всіх нормативно-правових актів Конституції України, а підзаконних актів – законам.

Проте незважаючи на низку серйозних недоліків системи пільгового оподаткування ми не можемо повністю відмовитися від неї. Адже саме слово «пільга», з боку держави, означає певну турботу та підтримку для підприємств. Водночас, політика надання податкових пільг потребує докорінних змін. Необхідно, перш за все, змінити самий підхід до їх надання, що забезпечить ефективний процес здійснення податкового регулювання у вітчизняній економіці.

ОСИПЧУК Андрій Валерійович – студент, Житомирський державний технологічний університет
Наукові інтереси: проблеми теорії та практики пільгового оподаткування
E-mail: osypchuk_a@ukr.net